Lesbrief Lege Schoolbanken in Delft

Joodse leerlingen in Delft tijdens de Tweede Wereldoorlog

Niveau: groep 7 en 8 (met aanpassing ook geschikt te maken voor de brugklas)
Locatie: zelfstandig op school of in het Stadsarchief Delft
Tijdsduur: 60-75 minuten
Kosten: op school gratis, in het Stadsarchief €60 per klas
Aantal leerlingen: bij bezoek Stadsarchief max. dertig per groep, minimaal twee begeleiders vereist

Introductie
De Tweede Wereldoorlog ligt inmiddels meer dan 80 jaar achter ons. Het aantal ooggetuigen dat uit eigen ervaring over deze periode kan vertellen, neemt steeds verder af. Hoe zorgen we ervoor dat de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust ook voor de huidige generatie leerlingen betekenisvol en invoelbaar blijven?

Dit kan door binnen het geschiedenisonderwijs de nadruk te leggen op lokale geschiedenis. Door het verleden te bekijken vanuit het perspectief van leeftijdsgenoten die destijds in dezelfde stad woonden en naar dezelfde scholen gingen, komt de geschiedenis dichterbij. De verhalen worden herkenbaarder en tastbaarder, waardoor leerlingen zich beter kunnen inleven in de ervaringen van kinderen en jongeren tijdens de oorlog.

Leerdoelen

- De leerlingen kunnen uitleggen welke gevolgen de Tweede Wereldoorlog en de Jodenvervolging hadden voor Joodse kinderen en jongeren in Nederland.
- Zij kunnen historische informatie en bronnen gebruiken om meer te weten te komen over het leven van vier Joodse leerlingen uit Delft tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- Zij kunnen beschrijven wat er met de vier Delftse leerlingen is gebeurd en hoe de oorlog hun levens heeft beïnvloed.
- Zij kunnen hun onderzoeksresultaten op een begrijpelijke manier delen met hun klasgenoten, aan de hand van de verzamelde informatie en bronnen.

De les kan zelfstandig op school worden uitgevoerd door de eigen meester of juf. Mail voor de aanpasbare word en powerpoint bestanden naar erfgoed@delft.nl Een andere mogelijkheid is om deze les te boeken bij het Stadsarchief in Delft. De meerwaarde is dat de leerlingen ook een rondleiding krijgen door het depot van het Stadsarchief en enkele archieven uit de Tweede Wereldoorlog in het echt mogen bekijken.

Deze les is geïnspireerd door eerdere initiatieven rondom Holocausteducatie in onder meer Den Haag, Rotterdam en Amsterdam. Met grote dank voor jullie feedback, hulp en inspiratie.

Voorkennis
Het is aan te raden dat leerlingen voorafgaand aan deze les beschikken over enige voorkennis van de Tweede Wereldoorlog. Hierbij valt te denken aan het verloop van de oorlog in Nederland tussen 1940-1945 en de Jodenvervolging. Daarnaast is het wenselijk dat begrippen als nazi's,

Jodenster, concentratiekamp, onderduiken, verzet en bevrijding al enigszins bekend zijn bij de leerlingen.

Materialen
Ter voorbereiding van de les leest de docent deze lesbrief door, bekijkt de bijbehorende powerpoint en past deze aan waar nodig. Ook worden enkele opdrachten uitgeprint waar de leerlingen mee aan de slag kunnen.

Tijdspad

Wat	**Tijdsduur**
Introductie	5 minuten
Context van de opdracht schetsen	10 minuten
Uitleg opdracht	5 minuten
Opdracht uitvoeren	25 minuten
Bespreken opdracht	10 minuten
Evaluatie	5 minuten

Introductie
Dia 1 Herkennen jullie deze plek in Delft? Kijk maar eens goed. Wat zie je allemaal op deze foto? Het standbeeld linksboven is Hugo de Groot. We kijken naar de Markt in Delft. Er staan Duitse tanks en auto's op de Markt geparkeerd. De foto is stiekem gemaakt door de dochter van een juwelier. Eigenlijk mochten er geen foto's gemaakt worden van Duits militair materieel.

Tussen 1940 en 1945 was het oorlog in Nederland. Ook op Delftse scholen merkten jullie leeftijdsgenoten dat het oorlog was. We gaan vandaag een historisch onderzoek uitvoeren naar Joodse leerlingen in Delft. Jullie kennen waarschijnlijk het verhaal van Anne Frank. Zij woonde in Amsterdam en dook onder in het kantoor van haar vader. Ook in Delft zaten kinderen met een Joodse achtergrond op school. Met sommige kinderen liep het helaas niet goed af. Zij werden in concentratiekampen om het leven gebracht. Dit noemen we de Holocaust.

Context schetsen
Dia 3 Na de start van de oorlog in mei 1940 kwamen er maatregelen om Joodse mensen uit te sluiten. Zij kregen een verbod op toegang tot parken, zwembaden, bibliotheken. Ook moesten zij hun fiets en radio inleveren. In de zomer van 1941 eisten de Nazi's dat alle scholen in Nederland een lijst met namen van kinderen met een Joodse achtergrond opstuurden. Dit gebeurde ook in Delft.

Dia 4 Dit is de familie Schnitzler. Zij woonden in het Hof van Delft, in de straat Laan van Overvest nummer 34. Vader Mozes, moeder Betje en de kinderen Frouktje, Saartje, Leonardus, Isidor, Alida, Louis Andries en Joseph. Alle kinderen gingen naar basisschool nummer 14. Behalve Joseph, want hij was nog te jong om naar school te gaan. De oudste dochter Frouktje (links boven) werkte al en was hoedenmaakster. Zien jullie wat sommigen op hun kleding dragen? Antwoord: zij werden door de Nazi's gedwongen om een Jodenster te dragen.

Dia 5 De kinderen zaten allemaal op basisschool nummer 14. In Delft hadden de openbare basisscholen tijdens de Tweede Wereldoorlog allemaal een nummer. Na de Tweede Wereldoorlog werd de school gesloopt, daar staat nu een appartementencomplex. De basisschool is iets verderop herbouwd. Dat is nu de Freinetschool, locatie Hugo de Groot geworden.

Dia 6 Alle Delftse scholen stuurden een lijst met daarop de Joodse leerlingen naar de Nazi's toe. Hier zie je de lijst van school nummer 14. Op school nummer 14 zitten 5 Joodse leerlingen. Alida, Isidor, Louis Andries, Leonardus Schnitzler. En Herman Cohen.

Uitleg opdracht
Dia 7 Alle Joodse kinderen, ook van de familie Schnitzler, mochten vanaf 1 september 1941 niet meer naar school. We gaan nu een onderzoek doen. Wat is er met de Joodse leerlingen uit Delft gebeurd? Dia 8 De leerlingen krijgen in tweetallen een werkblad met de naam van een Joodse leerling erop. Samen zoeken zij uit wat er met het kind is gebeurd. Geef ze de tips om de werkbladen goed door te lezen. Er zijn namelijk twee opdrachten. Zij hebben 25 minuten om de opdracht te maken. Eerder klaar? Laat de leerlingen dan via een computer/tablet online meer informatie zoeken over de Joodse leerling.

Opdracht uitvoeren
De kinderen gaan zelfstandig aan de slag met de opdracht.

Bespreken opdracht
Dia 9 Antwoord opdracht 1: het leven van Emma

Wanneer is Emma geboren?	27 augustus 1928
In welke stad is Emma geboren?	Delft
In welke straat woonde Emma in april 1942?	Julianalaan 54
Had Emma broers of zussen?	Zij had een broer genaamd Berend
Waar zat Emma tijdens de oorlog op school?	Zij zat op de openbare ulo school aan de Rotterdamscheweg, dat was toen niveau vmbo-t
Wanneer is Emma overleden?	26 maart 1943
Hoe oud is Emma geworden?	14
Waar is Emma overleden?	Sobibor concentratiekamp
Bekijk ook in welk jaar de familieleden van Emma zijn overleden. Wat is er waarschijnlijk gebeurd?	Zij zijn waarschijnlijk gezamenlijk naar een concentratiekamp gebracht en daar gedood

Antwoord opdracht 2: brief uit het kamp
"Westerbork, 9-3-43
Lieve fam. Jeidels en v. Weele,
Uit naam van moeder schrijf ik, daar deze zo moe is. Het telegram hebt u zeker wel ontvangen.

Nu zitten we hier. Moeder zit hier zonder stopgaren en zonder naalden. Ook geen boter, want die had moeder opgenomen en staat nog in de kelder."

Hoe lang heeft Emma nog geleefd nadat ze deze brief schreef?	Emma heeft nog 17 dagen geleefd nadat ze de brief schreef.

Dia 10 Antwoord opdracht 1: het leven van Jacques

Wanneer is Jacques geboren?	23 april 1928
In welke stad is Jacques geboren?	Delft
In welke straat woonde Jacques in april 1942?	Nieuwe Plantage 63
Hoeveel broers en/of zussen had Jacques?	Hij had 2 broers en 1 zus
Waar zat Jacques op school?	Jacques zat op de H.B.S. in Delft (havo/vwo niveau)
Wanneer is Jacques overleden?	Jacques is overleden in 1975
Hoe oud is hij geworden?	Hij is 47 of 48 geworden

Antwoord opdracht 2:

Welk beroep had de vader van Jacques?	De vader van Jacques was hoogleraar (professor), dat is een docent aan de universiteit.
In rood potlood staat de datum waarop de familie Waterman op de trein naar Theresienstadt gezet. Welke datum is dat?	De datum waarop zij naar het concentratiekamp werden vervoerd was 4 september 1944 (4/9/44).
Jacques overleed pas na de oorlog, in het jaar 1975. Is hij een slachtoffer van de Holocaust?	Je kunt zeker stellen dat Jacques een slachtoffer was van de Holocaust. Hij overleed pas later, maar dat kwam door een ziekte die hij in concentratiekamp had opgelopen.

Dia 11 Antwoord opdracht 1: het leven van Peter

Wanneer is Peter geboren?	8 oktober 1925
In welke stad is Peter geboren?	Dresden
In welke straat woonde Peter in april 1942?	Hij woonde in de Julianalaan 74
Had Peter broers of zussen?	Hij had een zusje
Waar zat Peter op school?	Peter zat op de openbare ulo school aan de Rotterdamscheweg (niveau vmbo-t)
Welke hobby's had Peter?	De hobby's van Peter waren postzegels verzamelen en hij bijen houden
Wanneer is Peter overleden?	Peter is overleden op 13 maart 1943
Hoe oud is Peter geworden?	17 jaar
Waar is Peter overleden?	Het concentratiekamp Sobibor

Bekijk ook in welk jaar de familieleden van Peter zijn overleden. Wat is er waarschijnlijk gebeurd?	De familieleden van Peter zijn in hetzelfde jaar overleden. Zij zijn waarschijnlijk gezamenlijk naar een concentratiekamp gebracht en daar gedood.

Antwoord opdracht 2: van Westerbork naar Sobibor

Welk beroep had de vader van Peter?	Afdelingschef
In rood potlood staat de datum waarop de familie Selowsky op de trein naar Sobibor werd gezet. Welke datum is dat?	Het gezin is op 10 maart 1943 naar Sobibor vervoerd.
De treinreis naar Sobibor duurde drie dagen. Heeft Peter nog lang geleefd nadat hij in Sobibor was aangekomen?	Peter is direct na aankomst om het leven gebracht in het concentratiekamp.

Dia 12 Antwoord opdracht 1: het leven van Louis

Wanneer is Louis geboren?	27 oktober 1930
In welke stad is Louis geboren?	Rotterdam
In welke straat woonde Louis in april 1942?	Laan van Overvest 34
Hoeveel broers en zussen had Louis?	3 broers en 3 zussen
Waar zat Louis op school?	Basisschool nummer 14 in de wijk Hof van Delft
Wanneer is Louis overleden?	19 augustus 1942
Hoe oud is Louis geworden?	11
Waar is Louis overleden?	Concentratiekamp Auschwitz
Bekijk ook in welk jaar de familieleden van Louis zijn overleden. Wat is er waarschijnlijk gebeurd?	Zij zijn allemaal tegelijk naar het concentratiekamp vervoerd en daar om het leven gebracht.

Antwoord opdracht 2: van Westerbork naar Auschwitz

Welk beroep had de vader van Louis?	bonthandelaar
In rood potlood staat de datum waarop de familie Schnitzler op de trein naar Auschwitz werd gezet. Welke datum is dat?	17 augustus 1942 (17/8/42)
De treinreis naar Auschwitz duurde twee dagen. Heeft Louis nog lang geleefd nadat hij in Auschwitz was aangekomen?	Nee, hij is meteen na aankomst om het leven gebracht.

Dia 13 Op deze foto staat een namenlijst waar alle 22 Joodse leerlingen op staan die in september 1941 door Delftse scholen zijn aangeleverd. 10 kinderen op deze lijst hebben de oorlog niet overleefd.

Dia 14 De laatste foto komt uit 2022. Toen zijn er struikelsteentjes gelegd voor het voormalige huis van de familie Schnitzler in de Laan van Overvest. Deze steentjes liggen overal in de stad bij huizen van slachtoffers van de Holocaust. Links staat de Delftenaar Ronald Waterman. Hij is van

Joodse afkomst, het jongere broertje van Jacques Waterman en overleefde als kind de Holocaust.

Evaluatie
Wat vonden de leerlingen van de les? Wat hebben ze ervan geleerd?

Hebben de leerlingen en/of de docenten feedback over de les? We horen het graag via erfgoed@delft.nl